

4. Вибрати або американську або англійську вимову і прийняти одну з них для транскрипції (звукопозначення) слів англійського походження, насамперед англійський звук "h" передавати українським звуком "г", напр., Айзенгавер, Бетговен, Гамер, газард, місто Ньїрегигаза (на Угорщині) і т.п.

5. Усунути, вилучити і замінити такі, та їм подібні, американські / англійські вислови, які вживаються сьогодні в українській пресі: спайс гьорл (можливо, що це має означати "spice girl" ["спайс гирль"] - дівчинка-красуня, хористка); рейтинг - оцінка, оцінювання; потужність, продуктивність; номінальна характеристика; імідж - подоба, зображення, образ, ікона; імідж-мейкер - [мордо-] іконофабрикант (у політиці); наш сайт (our website) - наше мережне положення [місце]; холдінг - володіння (напр., акціями); нов-хав - уміння, знання справи; хол ["hall"] - зала, вестибюль, коридор, приймальня. Останній і йому подібні терміни правдоподібно були прийняті з російської мови. Це можна собі пояснити тим, що росіяни не мають звука "г", а "х" є їхнім звуком найближчим до англійського "h".

6. Прийняти одностайну транскрипцію грецьких слів, незалежно від часу їхньої появи на Україні (бо й так нема точних даних, коли вони сюди прийшли): Атени чи Афіни, Теодосія чи Феодосія, арифметика чи арифметика, орфографічний чи орфографічний, (але чомусь тільки ортодоксальний) і т.д., і т.п.

7. Прийняти одностайну транскрипцію латинських або латинського походження слів чи слів грецького походження, що прийшли до нас через латинську мову: матеріальний чи матеріальний, діалект чи діялект, і т.д., і т.п.

8. Прийняти одностайну транскрипцію слів французького, німецького, еспанського та іншого національного походження.

Наприклад, у вашій пресі (на інтернеті) деколи плутають різні поняття, наприклад, Чіле і чілі. Chile - Чіле (країна в Південній Америці); chili або chilli - чілі (приправа до м'яса із червоного гірко перцю).

9. Розділити працю між різними спеціалістами поодиноких ділянок, як напр. хемії, фізики, механіки, гідравліки, електроніки, електрики, термодинаміки, лісництва, сільського господарства, і т.д. і т.п. для встановлювання ділянки термінології стандартів. Там, де терміни поодиноких ділянок перекриваються між собою, спеціалісти цих ділянок повинні конферувати між собою і вибрати один, найвідповідніший термін, який буде підходити усім ділянкам. Перевагу завжди треба надавати українському термінові. Міжнародний ставити другим як дозволений синонім.

СТАНДАРТНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ДЛЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ - ДЗЕРКАЛО СТАНУ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ?

© Юрій Келлерман, 2000

Інститут "Укренергомережпроект", Харків

Ще напередодні Другої світової війни Д.С. Лотте [1] визначив такі недоліки термінологічних систем, що існували тоді в СРСР:

- багатозначність термінів навіть у межах однієї галузі техніки,
- наявність термінів-синонімів,
- наявність термінів, які не мають фіксованих значень,
- наявність неточних термінів,

- наявність задовгих термінів, які важко вимовляти й які малопов'язані з іншими термінами.

Минув час. Науково-технічна термінологія пройшла певний шлях розвитку й ми зараз маємо нагоду побачити, куди вона прийшла й що набула за ці роки. І це можна зробити, проаналізувавши термінологічні системи, що містяться в державних стандартах України, бо українська термінологічна наука запевне є спадкоємцем радянської. Але таких стандартів досить багато, щось біля 600, і тому ми обмежимося лише тими, що мають відношення до електроенергетики. Їх п'ять [2-6]. Терміни з цих стандартів є обов'язкові для використання:

або "в усіх видах документації, науково-технічній, навчальній і довідковій літературі та в комп'ютерних інформаційних системах" [2, 3],

або "в усіх видах нормативної документації, у довідковій та навчально-методичній літературі, що стосуються стандартизації та використовують результати цієї роботи" [4],

або "в документації та літературі, що стосується енергетики, а також для робіт із стандартизації або у разі використання результатів цих робіт" [5],

або "в усій документації та літературі, що входить до обсягу робіт з стандартизації та використовують результати цих робіт" [6].

І це вже серйозно. Тому вони не можуть не викликати прискіпливої уваги, бо, як бачимо, від їх якості значною мірою залежить подальша доля науки й, зокрема, стандартизації в електроенергетиці (*Примітка*. Наведене розмаїття обов'язковості взагалі-то залишає якісь надії).

Заданий Програмним комітетом нашої конференції обсяг статті (2-5 аркушів) не дозволяє нам проаналізувати ті стандарти повністю. Тому обмежимося кількома прикладами.

Почнемо з терміну - "електрична мережа". Нагадаємо читачеві, що взагалі електрична мережа є складовою частиною електроенергетичної системи, де вона забезпечує:

- електричне сполучення електроприймачів з джерелами електричної енергії;
- можливість керування процесами вилучення та споживання електричної енергії з метою досягнення збалансованості цих процесів;
- трансформування та/або перетворення електричної енергії згідно з вимогами з боку електроприймачів та технології електроенергетики.

Про визнання нормотворцем важливого значення терміну "електрична мережа" говорить той факт, що у наведеному переліку стандартів він був визначений двічі і обидва визначення залишені чинними. Першого разу це визначення відбулося в [4], згідно з п. 4.6 якого це "сукупність підстанцій, розподільчих установок і ліній електропередач, що їх з'єднують, призначена для передавання і розподілу електричної енергії". Другого разу термін "електрична мережа" був визначений у п. 4.10 [6], як "сукупність підстанцій, розподільчих установок та електричних ліній, призначена для передавання і розподілення електричної енергії". (*Примітка*. Взагалі-то до складу підстанції завжди входить розподільча установка й це робить наведені переліки трохи дивними, їм чогось невістачає). Порівняння обох стандартних визначень з викладеним вище узагальненим описом функцій електричної мережі показує, що вони стосуються чогось іншого. Спробуємо з'ясувати, чого.

Стандартні визначення терміну "електрична мережа" схожі, але не тотожні. Бо згідно з визначенням [4] електрична мережа має містити лінії електропередач, а згідно з визначенням [6] - електричні лінії. А це не теж саме. Покажемо це.

“Лінія електропередачі” визначається згідно з п. 14 [2] як **“елемент електропостачальної системи, призначений для пересилання та розподілу електричної енергії напругою понад 1000 В без зміни їх параметрів”**. Зауважимо:

лінія (тобто провід або кілька проводів) розподіляти та пересилати електричну енергію фізично не в змозі - вона може лише пропускати крізь себе цю енергію, завдяки знову ж таки фізичним властивостям того матеріалу, із якого вона вироблена;

якщо електрична мережа містить саме такі лінії та цими лініями відбувається передача електричної енергії напругою, меншою за 1000 В, наприклад, 380 В (а в житті таких мереж дуже багато), то це вже за тим визначенням не електрична мережа - це мабуть якесь невідоме звірятко.

“Електрична лінія” - це (згідно з п. 4.9 [6]) **“споруда з несівних конструкцій, проводів та ізоляторів для передавання електричної енергії між двома пунктами електричної мережі”**. Але, якщо до складу електричної мережі входять кабельні лінії, то на нас чекають певні ускладнення, бо зазвичай кабельна лінія не має ізоляторів та може не мати несівних конструкцій, і в цих випадках ми знову ж побачимо невідомих звірятко. Крім того вираз **“передавання електричної енергії”** наш нормотворець розуміє так (4.4 [6]): **“транспортирование значительных количеств электрической энергии от электростанции в район потребления”** (Примітка. Зробити це пояснення українською мовою він чомусь не спромігся. Тому україномовні енергетики можуть розуміти вираз “передавання електричної енергії”, як їм заманеться, а російськомовні відтепер знають, що електрична лінія призначена передавати лише “значительные количества электрической энергии от электростанции в район потребления”, а не в зворотному напрямку. Й здогадуватися, яку кількість електроенергії вже можна вважати значною, а яку ще ні).

Отже термін поняття “електрична мережа” має більш, ніж одне значення. Але це ще не все. П. 4.5 [4] містить термін “електропередавання” та чомусь визначає її як “сукупність ліній електропередачі та підстанцій, призначену для передавання електричної енергії з одного району енергосистеми в інший”, себто як електричну мережу, що не містить окремих розподільчих устав. Але ці устами є у складі підстанцій. Тобто для одного з наведених вище значень є ще й синонім. І це ще не все, бо синоніми можна зустріти не лише серед окремих термінів. Проаналізуємо назви стандартів [2-4, 6]. Але спочатку декілька зауважень.

Електрична частина електростанції та електричної мережі й системи електропостачальні загального призначення за здоровим глуздом мають утворюватися і дійсно утворюються з джерел, мереж, перетворювачів та приймачів електроенергії, які працюють з номінальною напругою до або понад 1000 В. Тобто кожен зі стандартів [4] й [6] має містити, зокрема, терміни, які також мають міститися і дійсно частково містяться у стандартах [2, 3] (але, що дуже цікаво, не містять навіть згадок про ці стандарти; їх начебто не було або нормотворець їх не бачив ... буцімто, а може й не хотів бачити). Тобто вже назви стандартів є певною мірою синонімами й стає слухним питання, а чи не забагато термінологічних стандартів для однієї галузі науки та техніки? І головне, а чи був готовий наш нормотворець до виконання цієї роботи?

П. 9 [2] визначає термін **“електропостачальна система з глибоким вводом”**, як електропостачальну систему, **“в якій напруга 35 кВ і вища якомога ближче підводиться до споживача”**. І жодного слова про те, куди та на яку глибину сягає той ввід і що таке **“якомога ближче підводиться”** й як це **“ближче”** оцінювати. З іншого

боку, нормотворець може мав на увазі щось інше, але ознаки, перелічені в останньому визначенні, дуже пасують до електрообладнання електричного стільця для споживача-самогубця. Проте такий товар, слава Богу, досі на вітчизняному ринку електроустаткування не з'являвся.

Отже всі вади термінологічних систем часів Д.С. Лотте збереглися. А чи є якісь надбання? Мабуть є. Читач мабуть вже звернув увагу на визначення терміну “електропостачальна система з глибоким вводом”. Додамо до цього ще декілька прикладів.

Термін “джерело електричної енергії”. Згідно зі здоровим глуздом це має бути електроенергетична устава, що сприймає енергію якогось виду від попередньої підсистеми енергосистеми та перетворює її в електричну. Визначення поняття “джерело електричної енергії” відсутнє. Натомість п. 10 [2] містить термін “високовольтне джерело електричної енергії” з визначенням: “джерело, яке виробляє електричну енергію напругою понад 1000 В”, а п. 2 [3] містить термін “низьковольтне джерело електричної енергії” з визначенням: “джерело, яке виробляє електричну енергію напругою до 1000 В”. Обидва ті визначення є тавтологічні, бо слова “високовольтний” та “низьковольтний” є розмовні синоніми термінів “висока напруга” (“ступені напруги понад 1000 В” за п. 4.42 [6]) та “низька напруга” (“ступені напруги до 1000 В” за п. 4.41 [6]) відповідно.

Наш нормотворець дуже полюбляє використовувати як терміноелемент слово “система”, бо ж воно таке сучасне й наукове. “Енергетична система” (п.4.15 [5]), “енергопостачальна система” (п. 5.4 [5]), “електроенергетична система” (п. 4.16 [5]), “електропостачальна система” (п. 5.4 [5]), “електропостачальна система загального призначення” (п. 4.1[6]) та ще й “система збірних шин” (п.6.35 [4]) - ось далеко не повний перелік таких термінів. Але що цікаво. Жодна з цих “систем” не є визначена як така. Натомість усі вони визначаються в кращому випадку, як сукупності певних об'єктів (змістовність тих визначень - окрема тема). Проте зазвичай таким чином визначають множину. Для визначення системи цього замало, бо поняття “система” та “множина” не є тотожні. І ця обставина також надає почварності проаналізованим вище стандартним назвам.

Мабуть годі вже продовжувати цей розгляд. І залишається лише додати: всі ці терміни (разом з визначеннями) отримані нашим нормотворцем шляхом перекладу (“калькування”) з російської мови старих радянських стандартних термінів. І викладеного цілком достатньо для того, щоб висувати таке: або електроенергетичній галузі винятково не пощастило, або термінологічної науки ми таки не успадкували через її відсутність у колишньому СРСР. А питання, яке міститься у назві статті, ми залишаємо для відповіді читачеві.

1. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. М.: Изд. АН СССР.- 1961.- 159 с. 2. ДСТУ 2790-94 Системи електропостачальні номінальною напругою понад 1000 В; джерела, мережі, перетворювачі та споживачі електричної енергії. Терміни та визначення. 3. ДСТУ 2791-94 Системи електропостачальні номінальною напругою до 1000 В; джерела, мережі, перетворювачі та споживачі електричної енергії. Терміни та визначення. 4. ДСТУ 3429-96 Електрична частина електростанції та електричної мережі. Терміни та визначення. 5. ДСТУ 3440-96 Системи енергетичні. Терміни та визначення. 6. ДСТУ 3463-96 Системи електропостачальні загального призначення. Терміни та визначення.